

ბანკები, როგორც ფასიანი ქაღალდების ბაზრის მონაწილეები

The Banks as the Participants of the Securities Market

მედეა ჭელიძე - ეკონომიკის დოქტორი

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი

ვალერი მოსიაშვილი - ეკონომიკის მაგისტრი

საქართველოს ეროვნული უნივერსიტეტი

Medea Chelidze – PhD of Economics, Assoc. Professor,

Georgian Technical University

Valeri Mosiashvili - PhD of Economics. Professor

Georgian National University

რეზიუმე: საქართველოს კომერციულმა ბანკებმა ფასიანი ქაღალდების ბაზარზე მონაწილეობით შეძლეს მეტი კლიენტის მოზიდვა, შემოსავლების გაზრდა და კლიენტებისათვის ახალი მომსახურების შეთავაზება.

ბანკი მუდმივად ცდილობს შექმნას რაც შეიძლება მაღალლიკვიდური და მომგებიანი საინვესტიციო პორტფელი, რისთვისაც აუცილებელია ეფექტიანი საინვესტიციო საქმიანობის პირობები - მარეგულირებელი საკანონმდებლო ბაზის არსებობა, ფასიანი ქაღალდების ბაზრის განვითარება და ხელსაყრელი გარემო, რაც ბანკს ხელს შეუწყობს მოახდინოს ფასიანი ქაღალდების პორტფელის დივერსიფიკაცია.

კვლევის მიზანია განვიხილოთ ბანკების, როგორც ფასიანი ქაღალდების ბაზრის ძირითადი მონაწილეების მნიშვნელობა, დავახასიათოთ ფასიანი ქაღალდების ბაზარზე ბანკების საქმიანობის სახეობები, აღვწეროთ კომერციული ბანკების საინვესტიციო პორტფელის ფორმირების გზები.

სტატიაში უახლეს ლიტერატურულ წყაროებსა და ფაქტობრივ მასალებზე დაყრდნობით, განხილულია საქართველოში ფასიანი ქაღალდების ბაზარზე არსებული სიტუაცია, წარმოჩენილია ის პრობლემები, რის წინაშეც დგანან კომერციული ბანკები ფასიანი ქაღალდებით ვაჭრობის პროცესში და ჩამოყალიბებულია საქართველოში ფასიანი ქაღალდების ბაზრის განვითარების პერსპექტივები.

არსებული მდგომარეობის, პრობლემებისა და პერსპექტივების უკეთ გაანალიზების მიზნით მუშაობის პროცესში განხილულ იქნა ეროვნული ბანკის მიერ გამოცემული ყოველწლიური ანგარიშები, ასევე სხვა სტატისტიკური მონაცემები.

Abstract: The Georgian banks as participants in the securities market were able to attract more customers, increase revenues and offer new services to existing customers.

The bank is constantly trying to create a more highly liquid and profitable investment portfolio. It is necessary to have conditions for effective investment activity - the presence of a regulatory legal framework, a satisfactory level of development of the securities market and an enabling environment that will facilitate the diversification of the bank's securities portfolio.

The aim of the study is to consider the importance of banks as the main participants in the securities market, a description of the types of banks' activities in the securities market, a description of the ways to form an investment portfolio of commercial banks.

Based on the literature sources and factual materials, the article discusses the situation in the securities market in Georgia, reveals the real problems faced by Georgia's commercial banks in the process of trading in securities, were formulated the development prospects of the securities market.

During the working process were used the annual reports of the National Bank of Georgia and other statistical data to better analyze the current situation, the mentioned problems and prospects.

საკვანძო სიტყვები: ფასიანი ქაღალდების ბაზარი, კომერციული ბანკი, საინვესტიციო საქმიანობა, სადეპოზიტო სერტიფიკატი,

Key Words: Securities Market, Commercial bank, Investment Activities, Certificate of Deposit, Treasury Bills, Treasury Bonds

შესავალი: ბანკების საქმიანობის გაფართოებამ და დივერსიფიკაციამ ფასიანი ქაღალდების ბაზარზე ხელი შეუწყო მსხვილი საფინანსო-საბანკო ორგანიზაციების ჩამოყალიბებას,

რომელთა სათავეში, როგორც წესი, კომერციული ბანკები დგანან. მნიშვნელოვანია, რომ ფასიანი ქაღალდების ბაზარი საბანკო კრედიტის ერთგვარ ალტერნატივას წარმოადგენს, ავსებს საბანკო კრედიტის სისტემას და ურთიერთქმედებს მასთან.

ფინანსური ბაზრები მუდმივად განვითარებისა და ახალი ინსტრუმენტების შექმნის პროცესშია. კომერციული ბანკები ცდილობენ მონაწილეობა მიიღონ ფასიანი ქაღალდების ბაზარზე და მოახდინონ თავიანთი საქმიანობის გაფართოება, თანამედროვე პირობებთან ადაპტირება. სწორედ ფინანსური ბაზარი აძლევს მათ საშუალებას მართონ ლიკვიდობა, გაზარდონ შემოსავალი და აითვისონ ახალი შესაძლებლობები.

ძირითადი ტექსტი: კომერციული ბანკების მონაწილეობის ხარისხი და მათი როლი ფასიანი ქაღალდების ბაზარზე განსხვავდება ქვეყნების მიხედვით. მსოფლიოს ბევრ ქვეყანაში ბანკების საქმიანობა საფონდო ბაზრებზე მკაცრად რეგულირდება კანონმდებლობით.

ეფექტიანი საინვესტიციო პორტფელი ბანკისთვის შემოსავლების წყაროა და, ამასთანავე, ხელს უწყობს ბანკის საბაზრო ღირებულების ზრდას. აღნიშნული საქმიანობა საქართველოს კომერციული ბანკებისთვის შედარებით ახალ სფეროს წარმოადგენს. ამიტომ, მოცემული კვლევის ერთ-ერთ ძირითად საკითხს წარმოადგენს საქართველოს კომერციული ბანკების საქმიანობა ფასიანი ქაღალდების ბაზარზე.

საინვესტიციო საქმიანობა უკავშირდება რისკებს, რაც გულისხმობს სხვადასხვა დანაკარგების მიღებას. შესაბამისად, კომერციული ბანკები ცდილობენ აღნიშნული რისკებისგან თავი დაიციონ და შექმნან შესაძლო დანაკარგების რეზერვები. აგრეთვე ბანკების მიერ ხდება საინვესტიციო პოლიტიკის დამტკიცება, რაც მოიცავს საინვესტიციო საქმიანობის ძირითად მიზნებს,

საინვესტიციო პორტფელის სტრუქტურას, ფასიანი ქაღალდებით ვაჭრობის წესს და სხვა.

ფასიანი ქაღალდებით ვაჭრობის განვითარების მხრივ საქართველო ჯერ საწყის ეტაპზეა, სათანადო დონეზე არ ვითარდება ბირჟაზე ვაჭრობის ინსტიტუტი, მცირე კომპანიები კარგავენ პოტენციურ დაფინანსებას მოსახლეობის მხრიდან, ხოლო მცირე ინვესტორები მოგების მიღების დამატებით შესაძლებლობას. სახსრების მოზიდვის ძირითად საშუალებად რჩება კრედიტი, რაც თავისთავად ზრდის ხარჯებს და აფერხებს კომპანიების ეფექტურ განვითარებას. ამასთან ერთად, არ ვითარდება საინვესტიციო საქმიანობა, ინსტიტუციონალური ინვესტორების ინსტიტუტი, თავისუფალი ფულადი სახსრების აქციებში დაბანდების პრაქტიკა. ფასიანი ქაღალდების ყიდვა-გაყიდვით შემოსავლის მიღებაც საზოგადოებისათვის მიუწვდომელი რჩება. საკითხი მხარდაჭერას საჭიროებს როგორც სახელმწიფოს, ასევე საფონდო ბაზრის მონაწილეების მხრიდან.

აღსანიშნავია, რომ საქართველოში ფასიანი ქაღალდების ბაზრის განვითარებისთვის შექმნილია ძირითადი სამართლებრივი საფუძველი. ფასიანი ქაღალდების ბაზარი რეგულირდება შემდეგი ნორმატიული აქტებით: საქართველოს კანონი „ფასიანი ქაღალდების ბაზრის შესახებ“, ორგანული კანონი „საქართველოს ეროვნული ბანკის შესახებ“, კანონი „ჩეკის შესახებ“, კანონი „თამასუქის შესახებ“, „საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი“ და სხვა. ფასიანი ქაღალდების მონაწილეები არიან ინვესტორები, ემიტენტები, ფასიანი ქაღალდების ბაზრის რეგულირებადი მონაწილეები და აუდიტორები. რეგულირებადი მონაწილეები, ანუ სპეციალური ლიცენზიის მქონე მონაწილეები არიან საფონდო ბირჟა, ცენტრალური დეპოზიტარი, ფასიანი ქაღალდების რეგისტრატორი, ანგარიშვალდებული საწარმო, ფასიანი ქაღალდების ბაზრის შუამავალი.

2007 წლის 11 ივლისს განხორციელებული საკანონმდებლო ცვლილებებით მოხდა ფასიანი ქაღალდების კომისიის ლიკვიდაცია, რომელიც აწესრიგებდა და ზედამხედველობდა ფასიანი ქაღალდების ბაზარს და აღნიშნული ფუნქციები გადაეცა ეროვნულ ბანკს.

კომერციული ბანკების საინვესტიციო საქმიანობასთან დაკავშირებულ საკითხებს არეგულირებს კანონი „კომერციული ბანკების საქმიანობის შესახებ“, კერძოდ თავი 3, მუხლი 10, რომლის მიხედვით, საქართველოში კომერციული ბანკი უფლებამოსილია: ფლობდეს იურიდიული პირის საწესდებო კაპიტალის წილის არა უმეტეს 20 პროცენტისა, თუ ბანკის წილი არ აღემატება თვით ამ ბანკის სააქციო კაპიტალის 15 პროცენტს; შეუზღუდავი ოდენობით ფლობდეს წილს გარკვეულ საქმიანობაში, რომელიც დაკავშირებულია მხოლოდ საბანკო საქმიანობასთან. ეროვნული ბანკის წერილობითი ნებართვის გარეშე ეს წილი არ უნდა აღემატებოდეს ბანკის სააქციო კაპიტალის 15 პროცენტს; ეროვნული ბანკის წერილობითი ნებართვის საფუძველზე შექმნას და შეიძინოს შვილობილი საწარმოები, რომლებიც ეწევიან სხვა სახის საქმიანობას; მიიღოს წილი მის მიერ გაცემული კრედიტის თანხის ასანაზღაურებლად; შექმნას ან შეიძინოს შვილობილი საწარმო – საბროკერო კომპანია, რომელიც მონაწილეობს მხოლოდ „ფასიანი ქაღალდების ბაზრის შესახებ“ საქართველოს კანონით განსაზღვრულ საბროკერო კომპანიის საქმიანობაში, და ფლობდეს მასში წილს შეუზღუდავი ოდენობით, თუ ეროვნული ბანკის ნებართვის გარეშე ეს წილი არ აღემატება მისი სააქციო კაპიტალის 15 პროცენტს. საქართველოს ეროვნული ბანკის მონაწილეობა ფასიანი ქაღალდების ბაზარზე ორი სახისაა:

- ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის განხორციელებისას იგი აწარმოებს ოპერაციებს ღია ბაზარზე სახელმწიფო ფასიანი

ქაღალდებით და ასევე მის მიერ გამოშვებული ფასიანი ქაღალდებით პირდაპირი შეძენის ან გაყიდვის გზით;

- ახორციელებს ფასიანი ქაღალდების ბაზრის ზედამხედველობას.

აქედან გამომდინარე, საქართველოს ეროვნული ბანკი გვევლინება ფასიანი ქაღალდების ბაზრის ერთ-ერთ მონაწილედ და მის ზედამხედველად. რეგულირებისა და ზედამხედველობის ფუნქციის შესრულებისას ეროვნული ბანკი: გასცემს და აუქმებს ფასიანი ქაღალდების ბაზრის რეგულირებადი მონაწილეების ლიცენზიებს; ფასიანი ქაღალდების ბაზრის რეგულირებად მონაწილეებს უდგენს მინიმალური კაპიტალის მოთხოვნებს; ახორციელებს ფასიანი ქაღალდების ბაზრის რეგულირებადი მონაწილეების საქმიანობის მონიტორინგს, შემოწმებას, გამოკვლევებს და აწესებს სანქციებსა და ჯარიმებს დარღვევისას; ამტკიცებს ემიტენტების ემისიის პროსპექტებს; არეგულირებს ემიტენტების მიერ ფასიანი ქაღალდების გამოშვებისას და მიმოქცევისას წარმოშობილ ურთიერთობებს; იღებს, ცვლის და აუქმებს ფასიანი ქაღალდების რეგულირებასთან დაკავშირებულ წესებს კანონმდებლობის შესაბამისად.

საქართველოში ფასიანი ქაღალდების ბაზრის წინსვლისა და განვითარებისთვის მრავალი ფაქტორის ამოქმედება იქნება საჭირო. პირველ რიგში, აუცილებელია ინვესტორების დაინტერესება საფონდო ბირჟის განვითარების საკითხით, რადგან საინვესტიციო კაპიტალის მოზიდვის ერთ-ერთი საუკეთესო საშუალება ფასიანი ქაღალდების ბაზრის განვითარებაა.

კაპიტალის ბაზრის განვითარების მიზნით ეროვნულმა ბანკმა და საქართველოს მთავრობამ შეიმუშავეს ერთობლივი სტრატეგია. სტრატეგიის შესაბამისად, ეროვნულმა ბანკმა მიიღო გადაწყვეტილება გირაოს ბაზრის გაფართოების შესახებ და 2016 წლის

1 ივლისიდან მასში ლარით გამოშვებული კორპორატიული სასესხო ფასიანი ქაღალდები ჩართო. კორპორატიული ობლიგაციების გიროდ გამოყენების შესაძლებლობა ასეთი ფასიანი ქაღალდების ლიკვიდობის გარანტიას ქმნის და კაპიტალის განვითარებას შეუწყობს ხელს.

2017 წელს საქართველოს ეროვნული ბანკი ახორციელებდა საკუთარი ფასიანი ქაღალდების – სადეპოზიტო სერტიფიკატების ემისიას. აღნიშნული ფასიანი ქაღალდები ფინანსთა სამინისტროს სახაზინო ვალდებულებებთან და სახაზინო ობლიგაციებთან ერთად კომერციული ბანკებიდან მაღალი მოთხოვნით სარგებლობდა. სადეპოზიტო სერტიფიკატების ვადიანობა 3- და 6 თვე, ხოლო მთავრობის ფასიანი ქაღალდებისა კი 1-, 2-, 5- და 10 წელი იყო. აღნიშნულმა ფასიანმა ქაღალდებმა ხელი შეუწყო შემოსავლიანობის სტაბილური მრუდის ჩამოყალიბებას. ეს მრუდი მნიშვნელოვან ინფორმაციას იძლევა სხვადასხვა ვადიანობის საპროცენტო განაკვეთებისა და ფინანსური ბაზრის მონაწილეთა მოლოდინების შესახებ. შემოსავლიანობის მრუდის მიხედვით, სპრედები გრძლევადიან და მოკლევადიან საპროცენტო განაკვეთებს შორის წლის განმავლობაში მცირდებოდა, რაც ბაზრის ეფექტიანობის ზრდაზე მიუთითებდა. 2017 წელს საქართველოს ეროვნული ბანკმა გამოუშვა 3- და 6-თვიანი ვადიანობის სადეპოზიტო სერტიფიკატები, რომლებიც საბანკო სექტორმა გამოყენა, როგორც ლიკვიდობის მართვის მიმზიდველი და ეფექტური მოკლევადიანი ინსტრუმენტი.

2017 წლის განმავლობაში სადეპოზიტო სერტიფიკატების 13 აუქციონი ჩატარდა (თითოეულ მათგანზე 20-20 მლნ ლარის სადეპოზიტო სერტიფიკატები განთავსდა). აღნიშნულ აუქციონებზე ბანკების მხრიდან მოთხოვნამ 874.5 მლნ ლარი შეადგინა და სრულად განთავსდა 260 მლნ ლარის ნომინალური ღირებულების 3-თვიანი ვადიანობის სადეპოზიტო სერტიფიკატები, საანგარიშსწორებო

ფასით 255.5 მლნ ლარი. საშუალო შეწონილი საპროცენტო განაკვეთმა 7.06 პროცენტი შეადგინა.

2017 წლის ნოემბერში სადეპოზიტო სერტიფიკატების ორი აუქციონი ჩატარდა (თითოეულ მათგანზე 20-20 მლნ ლარის სადეპოზიტო სერტიფიკატები განთავსდა). აღნიშნულ აუქციონებზე ბანკების მხრიდან მოთხოვნამ 104 მლნ ლარი შეადგინა და სრულად განთავსდა 40 მლნ ლარის ნომინალური ღირებულების სადეპოზიტო სერტიფიკატები, საანგარიშსწორებო ფასით 39.3 მლნ ლარი. საშუალო შეწონილი საპროცენტო განაკვეთი 0.04 პროცენტული პუნქტით გაიზარდა და 7.13 პროცენტი შეადგინა. ნოემბრის განმავლობაში ჩატარებული ღია ბაზრის ოპერაციების შედეგად მიმოქცევაში არსებული სადეპოზიტო სერტიფიკატების ნომინალური მოცულობა 20 მლნ ლარით გაიზარდა და 80 მლნ ლარი შეადგინა.

სახაზინო ვალდებულებებისა და სახაზინო ობლიგაციების გაყიდვა ხორციელდება საქართველოს ეროვნული ბანკის მიერ აუქციონის მეშვეობით, მრავალი ფასის მეთოდით, „ბლუმბერგის“ სავაჭრო სისტემის გამოყენებით. აუქციონში მონაწილეობის მიღება შეუძლია საქართველოს ეროვნული ბანკის მიერ ლიცენზირებულ კომერციულ ბანკებს და მათი მეშვეობით - ნებისმიერ იურიდიულ და ფიზიკურ პირს.

2017 წლის ნოემბერში ჩატარდა სახაზინო ფასიანი ქაღალდების ოთხი აუქციონი, რომელზეც განთავსდა 80 მლნ ლარის ნომინალური ღირებულების სახელმწიფო ფასიანი ქაღალდები. საანგარიშსწორებო ფასმა შეადგინა 79.1 მლნ ლარი. ბანკების მხრიდან მოთხოვნამ ფასიან ქაღალდებზე 2-ჯერ გადააჭარბა ემისიას. ნოემბერში ჩატარებულ აუქციონებზე გაიყიდა 6-თვიანი, 1-წლიანი, 2-წლიანი და 5-წლიანი ვადიანობების სახაზინო ფასიანი ქაღალდები, რომლებიც 20-20 მლნ ლარის ოდენობით განთავსდა. 6-თვიანი სახაზინო ვალდებულებების განაკვეთმა 7.10 პროცენტი შეადგინა, რაც 0.02 პროცენტული პუნქტით

ნაკლებია წინა თვის მონაცემზე. 1-წლიანი სახაზინო ვალდებულებების განაკვეთი 0.01 პროცენტული პუნქტით შემცირდა 7.12 პროცენტამდე. 2-წლიანი სახაზინო ფასიანი ქაღალდების განაკვეთმა 7.33 პროცენტი შეადგინა და 0.01 პროცენტული პუნქტით არის შემცირებული წინა თვესთან შედარებით. 5-წლიანი ფასიანი ქაღალდების განაკვეთი კი 0.06 პროცენტული პუნქტით გაიზარდა 7.78 პროცენტამდე. რაც შეეხება 2016 წელს, ჩატარდა სახაზინო ფასიანი ქაღალდების 41 აუქციონი, რომელთა მეშვეობით განთავსდა

ცხრილი 1: კომერციული ბანკების საქმიანობის ფინანსური მაჩვენებლები 2015-2017 წწ. (პროცენტული შემოსავლები ფასიანი ქაღალდებიდან, ათასი ლარი)¹¹

N	პერიოდი	თანხა	პერიოდი	თანხა
1	იან, 15	11 460	იან-ივლ, 16	120 154
2	იან-თებ, 15	22 923	იან-აგვ, 16	138 572
3	იან-მარ, 15	36 236	იან-სექ, 16	155 542
4	იან-აპრ, 15	49 104	იან-ოქტ, 16	173 792
5	იან-მაი, 15	62 790	იან-ნოვ, 16	192 035
6	იან-ივნ, 15	76 769	იან-დეკ, 16	211 243
7	იან-ივლ, 15	91 748	იან, 17	19 410
8	იან-აგვ, 15	107 263	იან-თებ, 17	36 622
9	იან-სექ, 15	122 940	იან-მარ, 17	55 241
10	იან-ოქტ, 15	139 297	იან-აპრ, 17	73 530
11	იან-ნოვ, 15	155 757	იან-მაი, 17	92 688
12	იან-დეკ, 15	173 013	იან-ივნ, 17	112 390
13	იან, 16	17 384	იან-ივლ, 17	133 256
14	იან-თებ, 16	33 945	იან-აგვ, 17	155 312
15	იან-მარ, 16	51 404	იან-სექ, 17	178 343
16	იან-აპრ, 16	68 213	იან-ოქტ, 17	199 292
17	იან-მაი, 16	86 056	იან-ნოვ, 17	220 897
18	იან-ივნ, 16	102 317	იან-დეკ, 17	243 648

¹¹ <https://www.nbg.gov.ge/index.php?m=109>

1.1 მლრდ ლარის ნომინალური ღირებულების ფასიანი ქაღალდები. 2016 წლის 31 დეკემბრის მდგომარეობით, მიმოქცევაში

არსებული 2 მლრდ ლარის (მშპ-ს 6 პროცენტი) ნომინალური ღირებულების სახაზინო ფასიანი ქაღალდების მფლობელი იყო 15 კომერციული ბანკი და არასაბანკო ინვესტორები. არასაბანკო ინვესტორთა მფლობელობაში იყო 166 მლნ ლარის ნომინალური ღირებულების სახაზინო ფასიანი ქაღალდები. აღსანიშნავია, რომ ბაზარზე მიმოქცევაში მყოფი სახაზინო ფასიანი ქაღალდების მოცულობა, ეკონომიკის ზომასთან შედარებით, მცირეა (მშპ-ს 6 პროცენტი). ბაზრის ლიკვიდობის გასაზრდელად მნიშვნელოვანია სახაზინო ფასიანი ქაღალდების ემისიების გაზრდა, რაც ასევე ხელს შეუწყობს საგარეო ვალის აღებასთან დაკავშირებული სავალუტო რისკების შემცირებას.

ფასიანი ქაღალდების მეორადი ბაზრის გააქტიურების ხელშეწყობისათვის საქართველოს ეროვნული ბანკი აგრძელებს მისი მატერიალური და ინტელექტუალური ინვესტიციებით შექმნილი თანამედროვე მოთხოვნების შესაბამისი „სახელმწიფო ფასიანი ქაღალდების ანგარიშსწორების (CSD) სისტემისა“ და სხვადასხვა ურთიერთინტეგრირებული სისტემების სრულყოფილი ფუნქციონირების მხარდაჭერასა და უზრუნველყოფას.

2014 წლიდან მნიშვნელოვნად გააქტიურდა ბანკთაშორისი რეპო ბაზარი, რომელიც ეფუძნებოდა საქართველოს ეროვნული ბანკის ინიციატივით და კომერციული ბანკების თანხმობით შექმნილ საერთაშორისო პრაქტიკაში აპრობირებულ რეპო გარიგებების ჩარჩო ხელშეკრულებას. რეპო გარიგებების დადებისთვის ბანკები იყენებდნენ „ბლუმბერგის“ სავაჭრო სისტემას და „სახელმწიფო ფასიანი ქაღალდების ანგარიშსწორების (CSD) სისტემას“. აღნიშნული სისტემების გამოყენებით, 2016 წელს კომერციულ ბანკებს შორის

განხორციელდა 202 რეპო გარიგება 2.7 მლრდ ლარის ნომინალური ღირებულების სახელმწიფო ფასიანი ქაღალდებით.

დასკვნები: როგორც ვხედავთ, ფასიანი ქაღალდებით ვაჭრობის განვითარების მხრივ საქართველო ჯერ საწყის ეტაპზეა და, შესაბამისად, დიდ მხარდაჭერას საჭიროებს როგორც სახელმწიფოს, ასევე საფონდო ბაზრის მონაწილეების მხრიდან, რათა დროთა განმავლობაში შევძლოთ მსოფლიოს მოწინავე ქვეყნებთან შესაბამისი პარტნიორობა და კონკურენციის გაწევა.

მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოში ფასიანი ქაღალდების ბაზარი ჯერ კიდევ განვითარების ეტაპზეა, საგულისხმოა, რომ ფასიანი ქაღალდების ბაზარზე არსებული პრაქტიკა და ინფრასტრუქტურა, აგრეთვე ბანკების აქტიური როლი ამ მიმართულებით იძლევა ფასიანი ქაღალდების მეორადი ბაზრის შემდგომი გააქტიურების იმედსა და კარგ საფუძველს, რასაც ფასიანი ქაღალდების ბაზრის ლიკვიდობის ზრდა უნდა მოჰყვეს.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. საქართველოს კანონი „ფასიანი ქაღალდების ბაზრის შესახებ“. საქართველოს პარლამენტი. თბილისი, 1998 წლის 24 დეკემბერი. დროს გამოყენებულ იქნა სტატისტიკური დაკვირვების, დაჯგუფებისა და ანალიზის მეთოდები.
2. საქართველოს ორგანული კანონი „საქართველოს ეროვნული ბანკის შესახებ“. საქართველოს პარლამენტი. თბილისი, 2009 წლის 24 სექტემბერი.
3. საქართველოს კანონი „კომერციული ბანკების საქმიანობის შესახებ“. საქართველოს პარლამენტი. თბილისი, 1996 წლის 23 თებერვალი.
4. საქართველოს ეროვნული ბანკის 2016 წლის ანგარიში - <https://www.nbg.gov.ge/uploads/publications/ualreport/2017/annualgeofinal140717.pdf> გადამოწმებულია 19.05.2018

5. მოსიაშვილი ვ., ჭელიძე მ., ხიდირბეგიშვილი ნ. ფინანსური ინსტიტუტები და ბაზრები. სახელმძღვანელო. გამომცემლობა „დანი“. თბ., 2017, 461 გვ. (A4)

6. ბაინდურაშვილი კ. საქართველოს ეკონომიკა 2017 წელს. ჟურნალი Forbes (Georgia). 18.08.2017. - www.forbes.ge გადამოწმებულია 19.05.2018